

TİBBİ SİĞORTANIN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ ƏTRAF MÜHİTİN ROLU

Xülasə

Məqalə tibbi sığortanın inkişaf etdirilməsi istiqamətləri və ona təsir edən amillərin araşdırılmasına həsr edilmişdir. Müəllif son dövrlərin elmi tədqiqatlarının ümumi analizindən çıxış edərək ölkəmizdə tibbi sığortada yaxın illərdə müəyyən dəyişikliklərin baş verəcəyini bildirir, eyni zamanda tibbi sığortanın inkişafı üçün lazımi tədbirlər sistemindən bəhs edir. O, tibbi sığortanın daha da inkişaf edəcəyini, bu sahədə əldə olunan mövcud inkişafın davamlı olacağını bildirir. Məqalə müəllifi tibbi sığortanın əhəmiyyətli sahələrdən biri olduğunu vurğulamaqla yanaşı, bu sahədə görülməli vacib işlərin olduğunu bildirir.

Açar sözlər: tibbi sığorta, sığorta sahəsi, tibbi sığortanın tətbiqi, tibbi sığortanın inkişafı, tibbi sığortanın istiqamətləri.

Giriş

Bahalı, yeni texnologiyaların və məhdudlaşdırıcı dərman büdcələrinin inkişafı və tətbiqi ilə səhiyyənin iqtisadi qiymətləndirilməsi getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Sağlamlığın iqtisadi qiymətləndirilməsi indi bir çox ölkədə geri ödəmə qərarlarının bir hissəsi kimi məcburidir. Müəyyən edilmiş alternativ və göstərişə uyğun xüsusi xəstə qrupu və spesifik perspektivə aid olan xərc-effektivlik təhlili yeni müalicənin effektivliyi haqqında qiymətli mülahizələrin verilməsi üçün istifadə edilən üstünlük verilən sağlamlıq iqtisadi təhlilidir. Yeni müalicənin məsrəfləri sağlamlığın yaxşılaşdırılması baxımından potensial faydalarına nisbətən qiymətləndirilir, sağ qalma müddəti və həyat keyfiyyətinə təsir kimi ölçülür. Keyfiyyətə uyğunlaşdırılmış ömür ili üzrə xərc həyat keyfiyyətini və ömrün uzunluğunu birləşdirən indeks müxtəlif xəstəliklər üçün müalicələr arasında müqayisələri asanlaşdırır. Hökumətlər iqtisadi qiymətləndirmədə keyfiyyətə uyğunlaşdırılmış ömür ilindən getdikcə daha çox istifadə edirlər. Keyfiyyətə uyğunlaşdırılmış ömür ili müəyyən hədd dəyərinə əsaslanaraq, müalicə üçün ödəniş etmək istəyindən asılı olaraq qərar qəbul etmək üçün istifadə edilən qiymətləndirməni təqdim edir. Adətən ildə təxminən 50000 ABŞ dolları diapazonunda olan cari hədlər müxtəlif ölkələr arasında fərqli məbləğdə dəyişir. Lakin bu hədlər mütləq hədlər deyil, səhiyyə resurslarının bölüşdürülməsi ilə bağlı seçimlərə ədalət mülahizələri və xəstəliyin şiddəti də daxil olmaqla digər amillər də təsir göstərir [1, s.5-10].

Tibbi sığortanın inkişaf etdirilməsindən bəhs edərkən qeyd etmək lazımdır ki, ilk növbədə ən vacib amil maliyyə resurslarından düzgün istifadənin təmin edilməsi, həmçinin mümkün qədər bahalı, yeni texnologiyalar və avadanlıqlardan istifadə etməklə tibbi xidmətin keyfiyyətinin artırılması, dərman vasitələri büdcələrinin düzgün təyinatı, bütün bunlarla yanaşı bir sistem halında səhiyyənin iqtisadi proqnozlaşdırılması və qiymətləndirilməsi məsələləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Sadalanan meyarlar nəzərə alınaraq düzgün strategiya ilə tətbiq edildiyi halda tibbi sığortanın

inkişaf etdirilməsində yeni istiqamətlər aşkara çıxarıla bilər. Ümumilikdə nəzər yetirsək, keyfiyyətin mümkün qədər artırılmasına əsaslanmış bu modelin bir çox ölkədə tətbiqi və əldə olunan müsbət göstəricilər modelin nə dərəcədə effektivliyinin bariz nümunəsidir.

Mövcud səhiyyə mühitində tibb işçilərinin haqqı olan hər qəpiyi almaqları çox vacib bir məsələdir. Ümumiyyətlə, hər il tibb işçiləri daha az xərclə daha çox iş görməyə məcbur olurlar və xüsusilə görüntüləmə xidmətləri 2005-ci ildə Kəsirlərin Azaldılması Aktının tətbiqi ilə geri qaytarılmaya böyük zərbə vurdular. Ödənişlərin azaldılması çox güman ki, növbəti bir neçə il ərzində də davam edəcək. Gəliri optimallaşdırmağın yollarından biri tibbi baxımdan zəruri olmayan xidmətlər üçün ödəniş almaq məqsədilə İlkın Benefisiar Bildirişlərinin alınmasını təmin etməkdir. Bu İlkın Benefisiar Bildirişlərindən istifadə tələblərinə diqqət yetirir və tibbi zərurətdən imtina hallarının monitorinqi üçün effektiv prosesi həyata keçirmək üçün məsləhətlər verir [2, s.39-45].

Tibbi sığortanın inkişaf etdirilməsi istiqamətində ətraf mühitin bir tərkib hissəsi kimi aparıla biləcək ən effektiv üsullardan biri də tibb işçilərinin əmək haqqlarının artırılması sahəsində aparılmalı olan dəyişikliklərdən ibarət olmalıdır. Aydın məsələdir ki, səhiyyə mühitində yaxşı mütəxəssislərə daima ehtiyac vardır. Çünki günümüzdə tibbi xidmətlərə demək olar ki, tələbat həddindən artıq çoxdur. Beləliklə, daima insanların sağlamlıqlarının keşiyində duran tibb işçiləri işlərin sıxlığı və çoxluğu səbəbilə çox yorulurlar və aldıkları əməkhaqqı da gördükləri işlə müqayisədə onlara az olduğu üçün getdikcə daha aşağı iş performansını göstərə bilirlər. Tibbi sığortanın inkişafında yeni istiqamətlər formalaşdırmaq üçün tibb işçilərinin əməkhaqlarının artırılması mühüm nəticələrə səbəb ola bilər. Çünki tibb işçilərinin fəaliyyət obyektı insandır və insanlarla işləməyin özü mürəkkəb, zəngin və incədir.

Tibbi sığortanın inkişafının təmin olunmasının, həmçinin tibbi sahədə maliyyə resurslarının daha düzgün bölüşdürülməsinin digər alternativ yollarından biri kimi tibbi cəhətdən zəruri olmayan xidmətlər üçün ödənişlərin alınmasının təmin edilməsini göstərə bilərik. Bu proses ona görə əhəmiyyətli hesab edilir ki, ilkin olaraq daha zəruri xidmətlərin həyata keçirilməsi həm tibb işçilərinin günlük iş proseslərinin idarə olunmağını asanlaşdırır, həm insan sağlamlığının daha vacib istiqamətləri üzrə tədbirlər görülür, həmçinin tibbi sahədə maliyyə resurslarının bölüşdürülməsinin optimallığını təmin edir.

Dərman vasitələrinə çıxış qlobal prioritetdir. Əlverişli qiymətə dərman vasitələrinə çıxışın artırılması qlobal miqyasda səhiyyə sistemləri üçün prioritet məsələdir və universal səhiyyə təminatının əsas hissəsini təşkil edir. Xüsusilə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Əsas Dərmanlar Siyahısındakı dərmanlara münasibətdə müntəzəm və münasib qiymətə çıxış xroniki tibbi şəraiti olan insanlara yaxşı qayğı göstərmək üçün çox vacibdir. Baxmayaraq ki, bir çox mütəxəssis xidmətləri əhatə olunmur, lakin Azərbaycanda dövlət tibbi sığorta dövlət səhiyyə müəssisələrində ödənişsiz xidmət göstərir. Bəzi stasionar dərmanlar pulsuz verilir və bəzi dövlət səhiyyə proqramları üçün (məsələn, xərçəng, diabet və vərəm üçün) ambulator dərmanlar ödənişsiz verilir, digər stasionar və ambulator dərmanlar isə öz cibindən ödənilir. Azərbaycanda bütün qeydiyyatdan keçmiş dərman vasitələri üçün "tam" qiymət tənzimlənməsi mövcuddur ki, burada milli Tarif Şurası tədarük zəncirinin müxtəlif nöqtələrində qiymətləri müəyyən edir (o cümlədən zavoddan, topdanasatış və aptekdən pərakəndə satış qiymətlərinin tənzimlənməsi), həmçinin xarici qiymət istinadından istifadə etməklə və daxili qiymət istinadı ilə yanaşı həyata keçirilir. Özbəkistanda dövlət tibbi sığorta paketinə ilkin tibbi yardım, təcili tibbi yardım və həssas qruplar üçün ixtisaslaşdırılmış qayğı, həmçinin insanın immun çatışmazlığı virusu kimi xəstəliklər və xərçəng kimi bəzi qeyri-infeksion xəstəliklər də daxil olmaqla müəyyən "sosial əhəmiyyətli və təhlükəli vəziyyətlərə" qayğı daxildir. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı bildirir ki, "paket əsasən əhəlinin əhəmiyyətli hissəsi üçün orta və üçüncü dərəcəli tibbi yardımı, həmçinin ambulator dərman vasitələrini istisna edir". Gürcüstanda əhatə dairəsi, demək olar ki, universaldır, lakin sağlamlıq məhsulları və xidmətlərinin yalnız kiçik bir paketini əhatə edir. Eyni zamanda, səhiyyəyə ümumi səhiyyə xərclərinin xüsusi çəkisi kimi cibdən çıxan xərclər yüksəkdir. Əczaçılıq məhsullarına yüksək cibdən edilən xərclər səhiyyəyə çıxış üçün maneədir və maliyyə çətinlikləri yarada və ya daha da gücləndirə bilər. Dərmanların qiymətlərinin artması, xüsusən də ev təsərrüfatlarının bir üzvü uzunmüddətli müalicə tələb etdikdə, qeyri-infeksion xəstəliklərlə yaşayan bir çox insan kimi, ev təsərrüfatlarının büdcə-

sinə getdikcə artan təzyiq yaradır. Əczaçılıq xərcləri milli səhiyyə xərclərinin əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir. Pandemiya zamanı bir çox ailələrin gəlirləri azaldı və bu da onların dərman qiymətlərinin tənzimlənməsi sistemləri zəif və ya kifayət qədər inkişaf etməmiş ölkələrdə tələb olunan dərman vasitələrinə təsir göstərdi. COVID-19 böhranı bir çox vacib dərmanların qıtlığının qaçınılmaz olmadığını, əksinə, səmərəsiz siyasətlərin nəticələri olduğunun göstəricisi idi. İstehlakdakı azalmalar 2020-ci ilin əvvəlində COVID-19 pandemiyasının başlanğıcı ilə üst-üstə düşür. Qiymətlərin dəyişməsi tendensiyaları Azərbaycanın qiymət tənzimləmə siyasətinin effektiv olduğunu göstərir, çünki əsas dərman vasitələri (ümumi xərclər baxımından) əhəmiyyətli qiymət artımı göstərmir və bir çox hallarda cüzi qiymət enişləri göstərir, eyni zamanda istifadəsi nəzərəcarpacaq dərəcədə artır. Zəruri hallarda Tarif Şurası bəzi dərman vasitələrinin qıtlığı riskini azaltmaq üçün tədbirlərdən biri kimi, xüsusilə pandemiya dövründə qiymət artımı siyasətini həyata keçirir. Azərbaycanda xidmətləri və stasionar dərmanları əhatə edən milli icbari tibbi sığorta sistemi 2016-cı ildən sınaqdan keçirilsə də, yalnız 2021-ci ildə bütün regionlarda tam tətbiq edilib. Məcburi sistemə keçidin bir hissəsi olaraq 2019-2020-ci illər arasında ictimai səhiyyə xərcləri 58% artmışdır [3].

Dərman çatışmazlığı getdikcə daha çox ölkələrdə ictimai sağlamlıq problemi kimi müəyyən edilmişdir. Bu, xəstələrə göstərilən qayğının keyfiyyətinə və səmərəliliyinə mənfi təsir göstərə bilər, həmçinin müalicə xərclərinin və tibb işçilərinin iş yükünün artmasına səbəb ola bilər. Çatışmazlıqlar həmçinin etik və siyasi problemlər yaradır. Dərman çatışmazlığına dair elmi sübutlar hələ də azdır, lakin ölkələrarası təhlillərdən çoxlu dərslər çıxarmaq mümkündür. Dərman çatışmazlığının xüsusiyyətləri, o cümlədən onların çeşidi, müddəti, tezliyi və dinamikası dəyişkəndir və bəzən qiymətləndirmək çətindir. Dərman çatışmazlığı ilə bağlı məlumatların mümkün qədər geniş şəkildə ictimaiyyətə çatdırılması problemlə bağlı daha təkmil tədqiqatların aparılması və həll yollarının müəyyən edilməsi üçün ilkin şərtidir. Dərman çatışmazlığı probleminin həlli yollarını tapmaq üçün təcili olaraq dərman çatışmazlığı üçün razılaşdırılmış tariflər toplusunun, habelə onların qiymətləndirilməsi və monitorinqi üçün metodologiyaların hazırlanmasına ehtiyac var. Bu inkişaf etdirilir. [4, s.942].

Azərbaycanda tibbi sığortanın inkişaf etdirilməsi sahəsinə təsir edən ətraf mühit amillərindən biri kimi dərman vasitələrinə global çıxışın təmin edilməsi məsələsi haqqından bəhs edə bilərik ki, bu da səhiyyə mühitində dövlət siyasəti ilə əlaqədardır. Səhiyyə mühitində düzgün strategiyası olan ölkələr çox vaxt mümkün qədər dərman vasitələrinə çıxışlarını maksimum şəkildə təmin edə bilirlər. Ümumiyyətlə, dərman vasitələrinin global çıxışının nə dərəcədə güclü təmin olunması və ya olunmaması məsələsini tibbi sığortanın inkişaf istiqamətinin mühüm tərkib hissəsi hesab etmək olar. Çünki gözlənilməz hallar, böhranlar, pandemiyalar hər zaman mövcud ola bilər, bununla da kütləvi tibbi dərman vasitələrinə ehtiyac duyulur. Dərman vasitələrinə global çıxış məhz bu məqamlara görə çox vacibdir. Biz bunu COVID-19 pandemiyasında bir daha müşahidə etdik. Ümumiyyətlə, dünya səhiyyəsində tibbi sığorta sahəsində dərman çatışmazlığının qarşısının alınması və ya azaldılmasına yönəldilmiş mövcud sistem tədbirləri təkmilləşdirilməli və mütləq şəkildə inkişaf etdirilməlidir.

Azərbaycanda tibbi sığorta sahəsində aparılmalı olan dəyişiklik istiqamətlərindən biri kimi hal-hazırda tibb müəssisələrində çatışmayan, mövcud olmayan bir çox mütəxəssis xidmətlərinin əlavə edilməsi məsələsini təkmilləşdirmək zəruri hesab edilə bilər. Çünki bəzi tibb müəssisələrində, xüsusilə də regionlarda və bölgələrdə müəyyən bir qrup tibbi mütəxəssis çatışmazlığı müşahidə olunur. Bu da təbii olaraq əhəlinin sağlamlıq, həyat və rifah səviyyəsinin aşağı düşməsinə səbəb olur. Doğrudur, günümüzdə tibbi sahədə bəzi dərman vasitələri ilə təminat mövcuddur, amma hələ də bəzi zəruri dərmanlar vardır ki, həmin dərman vasitələri də ödənişsiz olaraq verilməyi müsbət yöndə dəyişikliyə və inkişafa səbəb olacaqdır. Eyni zamanda məhz bu istiqamətdə ayrılan dərman vasitələrinin həqiqətən də təyinatı üzrə düzgün bölüşdürülməsi məsələsində güclü nəzarətin olması mövzusunda çox ciddi rejimə ehtiyac vardır.

Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanda bütün qeydiyyatdan keçmiş dərman vasitələri üçün “tam” qiymət tənzimləməsi mövcuddur ki, burada milli Tarif Şurası öz işini mümkün qədər səmərəli bir şəkildə görməyə çalışır. Bu, tibbi sahədə dərman vasitələrinin qiymətlərinin normal bir şəkildə tənzimlənməsini əhatə edir. Sərbəst rejimdə fəaliyyət göstərən, qiymət siyasəti, qiymət

strategiyası olmayan, yaxud da qiymətlərə nəzarət edən qurum olmayan və bununla bağlı bir sıra müəyyən boşluqlara sahib olan ölkələrdə məsələ ilə bağlı çox çətinliklərlə üzləşildiyi müşahidə olunur.

Nəticə

Yaxın gələcəkdə dövlətlərin əksəriyyətinin əhalinin daha geniş təbəqələrini tibbi sığortaya cəlb etmələri sayəsində səhiyyə sistemində daha düzgün strukturun formalaşacağı və vətəndaşlar üçün səhiyyə xidmətlərindən istifadənin daha da asanlaşacağı, eyni zamanda tibbi sığortanın inkişaf istiqamətlərinin genişlənəcəyi, yeni həll yollarının tətbiq edilməsi gözlənilir. Yeni və inkişaf etməkdə olan icbari tibbi sığorta bazarları davamlı dinamik inkişaf və büdcə gəlirlərinin müvafiq artımı ilə xarakterizə olunur. Lakin bu sahədə vaxt keçdikcə tədricən dəyişikliklərin baş verməsi, mövcud məsələlərin getdikcə həll olunmağı gözlənilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Bengt, J. Changing health environment: the challenge to demonstrate cost-effectiveness of new compounds // Pharmacoeconomics, – 2004. 22(4), – p.5-10.
2. Stacie, L.B. Obtaining ABNs and implementing an effective process // Radiol Manage, – 2009. May-Jun; 31(3), – p.39-45.
3. Kadyrova, N. Trends in cost and consumption of essential medicines for non-communicable diseases in Azerbaijan, Georgia, and Uzbekistan, from 2019 to 2021 / N.Kadyrova, D.Gotham, S.Kniazkov [et al.] // PLoS One, – 2023. Dec; 7. 18(12), – p.0294680.
4. Bochenek, T. Systemic Measures and Legislative and Organizational Frameworks Aimed at Preventing or Mitigating Drug Shortages in 28 European and Western Asian Countries / T.Bochenek, V.Abilova, A.Alkan [et al.] // Front Pharmacol, – 2018. Jan; 18(8), – p.942.

Алина Фаиз кызы Мамедова
магистрант,
электронной почты: alinamammadova1@gmail.com
Научный руководитель: и.ф.д. Амаль Расим оглы Гасанли
Азербайджанский Университет Кооперации

В развитии медицинского страхования роль окружающей среды

Резюме

Статья посвящена исследованию направлений развития медицинского страхования и факторов, влияющих на него. На основе общего анализа последних научных исследований автор констатирует, что в ближайшие годы в системе медицинского страхования в нашей стране произойдут определенные изменения, и в то же время говорит о системе необходимых мер по развитию системы медицинского страхования. Это означает, что медицинское страхование будет развиваться и дальше, и нынешнее развитие, достигнутое в этой сфере, будет устойчивым. Автор статьи подчеркивает, что медицинское страхование является одним из важных направлений, и констатирует, что в этой области предстоит сделать важные дела.

Ключевые слова: медицинская страховка, страховая зона, введение медицинского страхования, развитие медицинского страхования, направления медицинского страхования.

Alina Faig Mammadova
master,
E-mail address: alinamammadova1@gmail.com
Scientific supervisor: i.f.d. Amal Rasim Hasanli
Azerbaijan Cooperation University

In the development of health insurance the role of the environment

Summary

The article is devoted to researching the directions of development of health insurance and the factors affecting it. Based on the general analysis of recent scientific research, the author states that certain changes will take place in the health insurance in our country in the coming years, and at the same time, he talks about the system of necessary measures for the development of the health insurance. He states that medical insurance will further develop, and the current development achieved in this field will be sustainable. The author of the article emphasizes that health insurance is one of the important areas, and states that there are important things to be done in this area.

Key words: medical insurance, insurance area, application of health insurance, development of health insurance, directions of health insurance